

Barnevernet og minoritetsjenters opprør. Mellom det generelle og det spesielle

Anja Bredal

Får minoritetsbarn et likeverdig tilbud fra barnevernet, eller blir de forskjellsbehandlet? Er barnevernet for opptatt av barnas kulturelle bakgrunn, eller er de for lite kultursensitive? Dette er spørsmål som debatteres med stadig større styrke. I kapitlets første del ser jeg på noen av de svarene som gis, og tre ulike – til dels motstridige – måter som barnevernet er blitt kritisert på. Særlig fokuserer jeg på påstander om at barnevernet har sviktet minoritetsjenter i kulturens navn. Hensikten er ikke å avgjøre hvorvidt de ulike kritikerne har rett, men å problematisere noen av kritikkens premisser. I denne sammenheng tar jeg en kort visitt til kulturbegrepet og det jeg kaller «kultur som overgeneralisering». Dette er en bestemt måte å snakke om kultur på, som er utbredt: Hvis man sier at noe er kulturbetinget, så betyr det at «*alle* gjør det, og de gjør det på den *samme* måten, fordi de *må*». I denne første delen av kapitlet ønsker jeg å bidra til å dreie debatten bort fra polariseringer mellom «for mye» og «for lite» kultur, ved å skissere et mindre generaliserende og determinerende kulturbegrep.

Mitt hovedanliggende er barnevernets tilbud til jenter som utsettes for en strengt patriarkalsk og autoritær kontroll i ungdomstida.¹ I kapitlets andre del beskriver jeg først denne problematikken nærmere, med utgangspunkt i to case. Dernest viser jeg at dette temaet spesielt, men også minoritetsbarns situasjon mer generelt, er nærmest usynlig i sentrale styringsdokumenter. Til slutt gir jeg noen eksempler på hva jeg mener barnevernet må ta hensyn til i slike saker. Min overordnede ambisjon er å bidra til et mer inkluderende barnevern; et barnevern som ser og hjelper alle (slags) barn og familier.²

Et spørsmål om for mye eller for lite kultur?

Barnevernets tilbud til minoritetsbarn og deres familier har fått økt oppmerksomhet i det siste, og flere kritiserer etaten for feil eller mangler i håndteringen av minoritetssaker. Kritikken går i ulike retninger,

¹ Takk til redaktørene for konstruktive kommentarer, og til Jorun Bøhn, Sidsel Hager og Nina Bjørlo for mange og gode samtaler om minoritetsjenter, tvangsekteskap og barnevern.

² Kapitlet er skrevet i forbindelse med forskningsprosjektet «Minoritetsjenter som bryter ut» som er finansiert av stiftelsen Helse og rehabilitering, gjennom Norske kvinners sanitetsforening.

men dreier seg særlig om to temaer: Har barnevernet tatt for mye eller for lite hensyn til kultur? Er terskelen for å gripe inn i minoritetsfamilier høyere eller lavere enn for majoritetsfamilier? De vanligste anklagene kan deles i tre posisjoner som jeg først skisserer kort, videre vil jeg legge vekt på forhold som dreier seg om kritikken i posisjon 2:

1. Barnevernet har ikke nok forståelse for minoritetsfamiliers kulturelle bakgrunn og mistror derfor foreldre uten grunn. De griper for raskt inn.
2. Barnevernet har for mye respekt for innvandrernes kultur og svikter derfor minoritetsbarn, særlig jenter. Terskelen for inngrep er for høy.
3. Barnevernet behandler alle problemer i minoritetsfamilier som uttrykk for kulturforskjeller, og forstår ikke at klasse og diskriminering er viktigere. Terskelen kan som følger være både høyere og lavere enn for majoritetsfamilier.

Posisjon 1

Her finner vi de som hevder det er *for lite* kulturhensyn, og som mener at mer kunnskap om foreldrenes verdier ville gjøre handlingene deres mer forståelige, og dermed mer akseptable. Man ville forstå at foreldrene ut fra sin kulturelle referanseramme gjør det de mener er best for barnet, og som flerkulturelt samfunn burde vi akseptere et større mangfold av oppfatninger om «barnets beste». Ofte vil man henviser til skillet mellom kollektivistiske og individualistiske kulturer (Skytte 2008; Bredal 2006). Disse aktørene vil understreke at det finnes flere måter å oppdra barn på som er like gode, for eksempel med mer eller mindre vekt på fellesskap, og at folk i ulike deler av verden definerer selvrealisering på forskjellige måter. En variant av denne posisjonen vil argumentere for at minoritetsgrupper bør få støtte til å ordne opp «selv», hjelpe «sine egne». Argumentasjonen går på at aktører som har samme kulturelle og religiøse bakgrunn vil ha større kunnskap og gjennomslagskraft. Ved for eksempel å forklare at tvangsekteskap ikke er lov i islam, og hjelpe partene å finne kompromisser, vil man forhindre at den unge må bryte med familien. Argumentet er altså at større forståelse og aksept for kulturelle forskjeller må til for å forhindre både uberettigede og unødvendige inngrep i minoritetsfamilier.

Posisjon 2

Motsatt hevder stadig flere at barnevernet aksepterer altfor *mye* av kulturell annerledeshet og at barnevernet dermed svikter minoritetsjenter i kulturens navn. Dette er en typisk påstand fra *posisjon 2*. Barnevernet har høyere terskel for å gripe inn overfor familier med innvandrerbakgrunn enn overfor de uten, sier disse kritikerne. Årsaken er at barnevernet praktiserer en misforstått respekt for andre kulturer. Jeg skal bruke en del plass på å diskutere denne kritikken siden den særlig fokuserer på sakstypen jeg er opptatt av her, minoritetsjenter som lever med sterk patriarkalsk kontroll.

I sosialantropolog Unni Wikans bok *Generous Betrayal* (2001) får barnevernet, og norske myndigheter, hard medfart.³ Ifølge Wikan har barnevernet latt være å beskytte minoritetsjenter mot overgrep og undertrykking fra foreldre og slekt fordi man har ansett at disse handlingene er styrt av en annen kulturell logikk, som storsamfunnet ikke skal blande seg i. Wikan underbygger anklagen hovedsakelig med enkeltpersoners historier, blant annet en jente med det fiktive navnet «Aisha». Aisha hadde bedt om hjelp til å unnsnippe foreldrenes strenge kontroll og gifteplaner og havnet i et etnisk norsk fosterhjem. Til tross for fortvilte protester ble hun etter hvert sendt tilbake til foreldrene som bedyret at de ikke ville henne noe vondt. Barnevernet begrunnet flyttingen av Aisha med at hun som minoritetsbarn hadde best av å leve «i sin kultur» (Wikan 2001: 23). Resultatet var at Aisha umiddelbart ble sendt til foreldrenes hjemland og tvunget til å gifte seg.

Retts sosiologen Astrid Schlytters kritikk av svensk barnevern tilsvarer Wikans, men bygger på mer systematisk forskning (Schlytter 2004). Basert på en egen gjennomgang av saker, samt en avhandling i sosialt arbeid om ungdom som rømmer hjemmefra (Sjöblom 2002),⁴ konkluderer Schlytter med at svensk barnevern har sviktet minoritetsjenter som Aisha på to måter. Dels går man altfor langt i å samarbeide med foreldrene på bekostning av barnets rettigheter. Dels blir ikke jenters reaksjoner og symptomer tatt like alvorlig som gutters. Gutter som reagerer utadrettet med aggresjon og asosial atferd, typisk kriminalitet og rus, får lettere hjelp enn jenter som vender frustrasjonen innover i form av depresjon og selvskading, hevder Schlytter. Schlytters hovedanklage er den samme som Wikans, når hun forklarer sviket med en «respekt for kulturen». Samtidig framgår det, særlig gjennom henvisningene til Sjöbloms arbeid, at det svenske barnevernets favorisering av familien framfor barnet, og gutter framfor jenter, er trekk som også avstedkommer kritikk i saker med majoritetsbarn. Sjöblom mener nemlig at svensk barnevern *generelt* preges av det hun kaller *familisme*, og mangler kjønnsperspektiv. I den grad barnevernet svikter jenter som Aisha, kan det med andre ord diskuteres hvorvidt dette kun skyldes en respekt for kulturell annerledeshet, eller om det ikke også handler om problematiske trekk ved svensk majoritetskultur.

Hvorvidt Schlytter og Sjöbloms analyser er gyldige også for norsk barnevern skal ikke være sagt. Poenget her er å peke på et problem som uten tvil gjelder i norsk kontekst også, at påstander om svikt i barnevernets håndtering av minoritetssaker ofte ikke forholder seg til en mer generell kunnskap og diskusjon om barnevernet. Det gjelder etter min mening blant annet for Unni Wikans arbeider, som meg bekjent ikke bygger på systematiske komparative analyser av minoritets- og majoritetssaker. Dermed forholder hun seg ikke til at spenningen mellom hensynet til barnets beste på den ene siden og det biologiske prinsipp og samarbeid med foreldrene på den andre, er et *generelt* trekk ved norsk barnevern, som daglig stiller barnevernarbeidere overfor vanskelige, for ikke å si umulige, dilemmaer. Som én av barnevernets nærmest selvsagte rettesnorer, er det biologiske prinsipp en helt sentral del av

³ Wikan retter sin kritikk mot europeiske myndigheter, men er konkret mest opptatt av saker i Norge og Sverige.

⁴ Studien gjelder både barn med minoritetsbakgrunn og etnisk svenske barn.

norsk kultur, eller «samfunnsordning» som det kalles i en norsk offentlig utredning om barnevernet fra 2000:

Det biologiske prinsipp er kommet klart til uttrykk i forarbeidene både til barneloven og barnevernloven selv om vi ikke finner det uttalt i teksten. Det kan anses å være en del av vår samfunnsordning at foreldre oppdrar sine egne barn. Tilknytning til de biologiske foreldre er i seg selv en ressurs for barnet. (...) Hvordan vektlegger så barnevernet den biologiske tilhørigheten mellom barn og foreldre? Utgangspunktet er klart: Det primære er at barnet skal vokse opp hos sine biologiske foreldre. Denne tilknytningen blir sett som verdifull i seg selv. Vurderingstemaet i barnevernets enkeltsaker er knyttet til hvordan en skal vektlegge dette i forhold til belastningene barnet utsettes for i form av omsorgssvikt og overgrep. (...) Det synes (...) å ha vært en tendens på 90-tallet at en har økt vektleggingen av de biologisk betingede relasjonene. Det har blitt påpekt at denne endringen er så betydelig at en kan snakke om et paradigmeskifte i barnevernet. Endringen synes å innebære følgende perspektivskifte: Der barnevernet tidligere sa barnet i fokus, sier barnevernet nå barnet i kontekst (NOU: 2000: 12: 88).

Her hevdes det altså at det biologiske prinsipp fikk økende betydning utover 90-tallet. Om prinsippet fortsatt står like sterkt, er ikke tema i denne sammenhengen.⁵ Poenget er å vise at vektleggingen av familiens betydning for barnet er en grunnleggende verdiforankring i norsk barnevernarbeid – helt uavhengig av om det gjelder minoritets- eller majoritetsfamilier. Den bekymringen Wikan og andre har for minoritetsjenter, kunne dermed med fordel knyttes an til en bredere debatt om dilemmaer i norsk kultur og barnevern, som formulert i samme NOU: «Spissformulert er hovedproblemet å ta vare på familien uten å tape av syne at familien kan være farlig for barn» (NOU: 2000: 12: 88–89). Når det er sagt, viser Wikan og Schlytters case at det kan være spesifikke trekk ved minoritetssaker som bør få spesiell oppmerksomhet.

For å oppsummere så langt; mens kritikerne i posisjon 1 etterlyser mer kulturhensyn og aksept, hevder kritikerne i posisjon 2 at det allerede er for mye aksept. Sistnevnte er enige i at barnevernet må ha kunnskap om kultur, men da for å vite hvor farlig kulturelle normer og løsninger «innenfor kulturen» kan være for barnet. Litt forenklet, kan vi si at posisjon 2 beskylder barnevernet for å gjøre for mye av det posisjon 1 kritiserer dem for ikke å gjøre nok av.

Posisjon 3

Representantene for posisjon 3 derimot, er generelt kritiske til å være så opptatt av kultur. De mener at barnevernet overdriver kulturforskjellenes betydning og glemmer andre sosiale forhold. Fra denne posisjonen hevdes det at innvandrerfamiliers problemer altfor ofte tolkes som kulturelt betinget når det egentlig handler om fattigdom og klasseforskjeller, koblet med rasisme og utestengning. Alt dette snakket om kultur er bare med på å stigmatisere minoritetsgrupper og framstille dem som mer

⁵ Forholdet mellom det biologiske prinsipp og barnets beste er under stadig debatt. Se Bunkholdt og Sandbæk 2008 for en oppdatert diskusjon.

annerledes enn de faktisk er, vil kritikere av denne typen hevde. I sin svake versjon innebærer denne kritikken en etterlysning av flerdimensjonale forklaringsmodeller når det gjelder barnevernssaker. Dette kunne med fordel, i likhet med Wikans innspill, i større grad kobles til det allmenne. Flere har påpekt at barnevernet *generelt* er for lite oppmerksom på økonomiske/materielle betingelser og fattigdom (Andenæs 2004). Ifølge Agnes Andenæs er det i stedet mye fokus på psykologiske egenskaper ved foreldrene. Et interessant spørsmål er om denne psykologiseringen særlig gjelder saker i etnisk norske familier, mens minoritetsforeldre i større grad kulturaliseres.

I en sterkere versjon vil kritikere i posisjon 3 framstå som om de avfeier enhver relevans av kulturelle forskjeller og forklaringer. I sin frustrasjon over tendensen til å kulturalisere problemer i minoritetsfamilier – «alt skyldes kultur» – risikerer man å ende med å avkulturalisere helt – «alt skyldes klasse og diskriminering». Man erstatter altså én endimensjonal tilnærming med en annen. Her er vi imidlertid ved et mer generelt problem – tendensen til polarisering, eller «enten eller»-tenkning.

Kultur som overgeneralisering

Vi har ikke plass til en inngående analyse, men jeg vil peke på ett forhold som bidrar til å tvinge debatten inn i slike «enten eller»-posisjoner. Det handler om selve kulturbegrepet. I debatten om innvandring og integrasjon har kulturbegrepet «satt seg» i debatten på en bestemt måte.⁶ For det første kobles kultur til avgrensede grupper, for det andre tillegges disse gruppene en homogenitet der alle «gjør sin kultur» på samme måte, og for det tredje forstås kultur som en determinerende faktor – «kulturen» får mennesker til å gjøre ting på en bestemt måte, som et dataprogram. For det fjerde er det nesten kun fokus på negative sider ved innvandrede minoriteters kultur, og sist, men ikke minst, er det sjelden eller aldri tilsvarende snakk om kultur når negative praksiser i majoriteten omtales. Gitt denne forståelsesrammen vil det å si at en negativ praksis «har noe med kultur å gjøre», bety det samme som at de fleste som tilhører den aktuelle «kulturen», i betydning gruppen, *gjør det* eller er i stand til å gjøre det. Vi kan kalle det «kultur som overgeneralisering».⁷ Et hvert begrep om kultur innebærer en generalisering. Kultur viser til noe kollektivt, noe delt. Med det lille ordet «over» ønsker jeg å skille mellom grader av generalisering.

«Kultur som overgeneralisering» har vært en dominerende forståelsesmåte i norsk innvandrings- og integrasjonsdebatt. La meg ta et eksempel fra debatten om tvangsekteskap. Lenge har dette vært en polarisert runddans der den ene siden hevder arrangerte ekteskap er en «kulturell tradisjon» som generelt og totalt overkjører individer og dermed gjør frivillighet til en illusjon. I dette perspektivet er det egentlig likegyldig om den enkelte opplever å gifte seg frivillig eller ikke, fordi hun tilhører en kultur som setter kollektivets interesser foran individets og der man ikke oppdras til å formulere eller

⁶ Se for øvrig Naushad Qureshis kapittel 11 i denne boka, samt Fuglerud og Eriksen (2007) for flere bidrag til en analyse av kulturbegrepets status i norsk offentlig debatt og forskning om minoritet-majoretet-relasjoner.

⁷ Begrepet er inspirert av Iris Young. I Bredal 2006 utdypes og eksemplifiseres dette poenget i forhold til debatten om tvangsekteskap.

hevde individualitet. Ergo er «arrangert» og «tvang» det samme. Motparten har gjerne endt opp med å hevde at tvangsekteskap ikke har noe med *kultur* å gjøre, men tvert imot dreier seg om helt spesielle unntak.⁸ Kanskje vil man si at det dreier seg om ressursvake familier og fedre som blir diskriminert på arbeidsmarkedet, om en «ukultur» i motsetning til kultur. I møte med «kultur som overgeneralisering» kan noen og enhver bli både provosert og avmektig, og særlig personer som tilhører en gruppe som utsettes for overgeneralisering. Det kan rett og slett oppleves som umulig å være «litt enig» eller å mene at – i dette tilfellet – tvangsekteskap «har litt med kultur å gjøre». Det framstår som nødvendig å benekte enhver kulturforklaring, og i denne skvisen er risikoen stor for at man ender opp med å bagatellisere tvangsekteskap og beslektede overgrep. Det blir vanskelig å diskutere når og hvordan kultur er relevant.

Hvis vi i stedet går ut fra at det i alle samfunn og grupper finnes barn som sliter, som blir behandlet dårlig av foreldrene sine og som trenger hjelp, kan vi snakke om likhetstrekk og forskjeller i barns problemer, som *blant annet* avhenger av hvilke kulturelle normer som dominerer i det samfunnet eller de grupper barna tilhører. Da blir det relevant å snakke om kulturelt spesifikke barnevernsaker, der sjansen for å bli utsatt for en viss type overgrep er større eller mindre avhengig av hvilken (sub)kulturell bakgrunn barnet har. Altså, hvis vi tar utgangspunkt i at barnevernet forholder seg til samfunnets skyggesider, kan vi si at disse skyggesidene er kulturelt forskjellige, eller spesifikke. Kanskje er noen former for omsorgssvikt mer utbredt i grupper der den sosiale kontrollen er stor, mens andre er vanligere der familier og individer overlates til seg selv. Et annet, kanskje mer kontroversielt, spørsmål er om materialisme, økt velstand og individualisme disponerer for visse former for omsorgssvikt, mens andre henger sammen med kollektivism og beslektede verdier. En slik tilnærming løser ikke alle uenigheter. Blant annet gjenstår det et spørsmål om hvorvidt det av kulturelle årsaker er mer overgrep mot barn i noen samfunn enn i andre, for eksempel i kollektivistiske versus individualistiske, og hvem som har rett til å avgjøre hva som skal regnes som overgrep. Selv mener jeg at det utvilsomt finnes kulturelle årsaker til at det står dårligere til med barns rettigheter og velferd i noen samfunn enn i andre, målt i forhold til Barnekonvensjonen, men også økonomiske og andre forklaringer må trekkes inn. Denne mer overordnede diskusjonen skal jeg imidlertid la ligge her. Hovedpoenget er å bidra til forståelsesmåter som gjør det mulig å snakke om kulturspesifikke overgrep mot barn og unge uten automatisk å generalisere slike overgrep til hele (kulturelle, etniske eller religiøse) grupper av mennesker.

Heller enn å kaste «kultur» på båten, ønsker jeg å avgrense meg fra et determinerende, homogeniserende og statisk kulturbegrep. I stedet trenger vi å øve oss på å bruke kultur som et begrep for verdier, kunnskaper og praksiser som flere mennesker utøver og deler, men der vi tar høyde for variasjon, endring og konflikt – kort sagt, sosial dynamikk. En mer forsiktig, mindre generaliserende og determinerende bruk av kulturbegrepet vil åpne for mer komplekse forklaringsmodeller.⁹ Blant

⁸ På samme måte som mange ser på menns vold mot kvinner som noe helt individuelt og noe som ikke har med for eksempel kjønnsroller å gjøre.

⁹ Her er jeg inspirert av den britiske statsviteren Anne Phillips' tilnærming til multikulturalisme i boka

annet kan vi få tak i hvordan klasseforskjeller og diskriminering spiller sammen med kulturforskjeller. Vi kan for eksempel spørre om hva som skiller en norsktyrkisk far som bruker vold til å oppdra barna fra en som ikke gjør det. Er det fordi den ikke-voldelige faren er «blitt norsk», eller henger det mer sammen med at han er i full jobb der han kan bruke sin tyrkiske doktorgrad? Betyr det i så fall at den samme mannen, på grunn av sin kultur, ville vært i stand til å slå sin datter om man mistet jobben, eller kommer han fra et sosialt/kulturelt miljø i Tyrkia og Norge der man anser fysisk makt som illegitimt? Dette er empiriske spørsmål som inviterer til å se på *flere* forklaringer, i tillegg til kultur. Jeg vil nemlig advare mot at vold og tvang mot barn og kvinner kun henledes til lav sosial status og avmakt, fordi det handler om normer for mannlighet og kvinnelighet som går på tvers av sosial klasse.

Kort sagt tar jeg til orde for et kultursensitivt barnevern som ser både kultur-, kjønns- og klasseforskjeller, og som bidrar til å motvirke diskriminering og undertrykking – så vel innen minoritetsgrupper som mellom majoritet og minoritet. Når jeg bruker begrepet kultursensitivt er det med et lite forbehold. Jeg tror dette og andre begreper som «kulturhensyn» og «flerkulturell kompetanse» ofte assosieres med *normativ kulturrelativisme*. Altså at det «å ta hensyn til kultur» ikke bare betyr å få mer kunnskap om kulturelle normer og særtrekk, men også om å *akseptere* slike forskjeller. Dette er en grunnleggende problematisk holdning, slik jeg ser det. Ingen praksis eller verdi kan få respekt *fordi* det er kulturelt. *Metodisk kulturrelativisme*, derimot, handler om å forstå en handling ut fra sin kontekst, både normativt og materielt. En slik kulturrelativisme kan enten være et mål i seg selv eller et nødvendig grunnlag for å kunne gjøre normative vurderinger – akseptere eller fordømme.¹⁰ Kort sagt må man først forstå en handling, for å kunne vurdere den. Det er i en slik forstand jeg tenker at barnevernet må være kultursensitivt, på samme måte som etaten må være sensitiv og kunnskapsrik i forhold til andre sosiale dimensjoner.

Usynlig i policydokumenter

Vi står igjen med spørsmålet: Har det vært for mye eller for lite kulturfokus i barnevernet, i den ene eller andre betydning? Jeg skal kort se på hvilke føringer som ligger i overordnede policydokumenter. Hvor mye kultur(hensyn) er det i disse tekstene? Hva slags hjelp får barnevernansatte til å foreta veivalg i dette kompliserte feltet?

La oss først se på *Rutinehåndbok for barneverntjenesten i kommunene*. Denne ble utgitt av Barne- og likestillingsdepartementet i mars 2006 som ledd i «utviklingen av et mer systematisk barnevernarbeid gjennom etablering av gode rutiner og prosedyrer» (BLD 2006: 3). Innledningsvis sies det en del om hvorfor man trenger en revidert rutinehåndbok, blant annet at det er kommet en ny barnevernlov. Økt fokus på barns rettigheter og barnets status som selvstendig individ framheves også. Et stykke videre i begrunnelsene for ny håndbok heter det:

Multiculturalism without Culture (2007).

¹⁰ Se Hylland Eriksen (1998) for en definisjon av *normativ* versus *metodisk* kulturrelativisme. Se også en interessant debatt om dette skillet i flere artikler og debattinnlegg i Klassekampen mars 2008.

En annen utvikling som har hatt stor betydning for norsk barnevern i de siste årene, er et økende antall barn med innvandrerbakgrunn som mottar tiltak fra barnevernet (BLD 2006: 11).

Videre slås det fast at saker i minoritetsfamilier både har fellestrekk med barnevernsaker for øvrig, og byr på nye utfordringer som krever kompetanseheving. Med denne problembeskrivelsen er det naturlig å forvente at Rutinehåndboken har integrert stoff som hjelper barnevernarbeidere til både å se fellestrekke og håndtere nye utfordringer knyttet til minoritetsbarn. Det er derfor overraskende at avsnittet avsluttes som følger:

Denne rutinehåndboken inkluderer ikke egne rutiner for arbeidet med barn og familier med innvandrer- eller flyktningbakgrunn. Det finnes imidlertid annen nyttig informasjon om dette temaet både i faglitteratur og offentlig informasjon; se blant annet udi.no (BLD 2006: 11).

En generell henvisning til Utlendingsdirektoratets nettsider er altså Rutinehåndbokens svar på de nevnte nye utfordringene. Leser man håndboken i sin helhet, virker det i hele tatt som om det som innledningsvis beskrives som en utvikling «av stor betydning» ikke har fått noen konsekvenser for innholdet. Dette er etter min mening oppsiktsvekkende, men illustrerer – er jeg redd – et generelt trekk. På saksnivå stilles barnevernarbeidere i økende grad overfor nye utfordringer der de ønsker og etterspør veiledning. På policynivå omtales disse utfordringene stadig i generelle vendinger, noe som i praksis gjør dem ganske usynlige.

Et annet relevant policyfelt er vold og overgrep mot barn, som de senere år har blitt satt tydeligere på dagsorden. I hvilken grad er da minoritetsbarns spesifikke problemer representert? Svaret er at etniske minoriteter nevnes, men ofte med henvisning til traumer i forbindelse med livet som flyktning. I Barne- og familiedepartementets *Strategi mot seksuelle og fysiske overgrep mot barn (2005–2009)* er kjønnslemlestelse omtalt, men tvangsekteskap blir ikke nevnt. For øvrig sies det mer generelt at:

Det foreligger ikke dokumentasjon som indikerer at det utøves mer vold som en del av barneoppdragelsen eller mer fysisk avstraffelse av barn blant innvandrere enn blant etnisk norske foreldre (BLD 2005: 19).

Denne formuleringen forholder seg implisitt til en påstand om at minoritetsforeldre bruker mer vold som ledd i oppdragelsen enn det majoritetsforeldre gjør. Svaret er bemerkelsesverdig passivt, men ikke desto mindre typisk – i møte med en vanskelig og sensitiv påstand, svarer man med å henvise til at man ikke har kunnskap. Det er påfallende at man i en framtidsrettet strategi som dette ikke benytter anledningen til å etterlyse eller love mer kunnskapsinnhenting. Mistenkeliggjøringen og stigmatiseringen av hele gruppen av innvandrerforeldre blir dermed indirekte reproduisert. For det andre er det interessant at fokus utelukkende er på en (eventuell) *kvantitativ* forskjell, hvorvidt det er *mer* eller *like mye* vold. Dermed forholder man seg ikke til kvalitative forskjeller, som hvorvidt noen minoritetsgrupper har større innslag av fysisk vold som uttalt og – i deres kontekst – legitim del av oppdragelsen. Det er grunn til å etterlyse en problematisering av ulike former for vold mot barn. For eksempel vil vold som ledd i kontroll av jenters seksuelle ærbarhet være mer utbredt i familier og

grupper der kvinners dydighet er en viktig verdi, enn i grupper som legger vekt på kvinners rett til egen seksualitet eller generelt er mer liberale i forhold til seksualitet.

Når det gjelder kvantitative forskjeller er det for øvrig verdt å merke seg tallene i Trygve Kalve og Linda Allertsens rapport «Innvandrerbarn i barnevernet 2004» som kom i 2006. Sett i forhold til barnebefolkningen finner de en klar overvekt av saker om fysisk mishandling blant førstegenerasjons innvandrerbarn i barnevernet, og også barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre har en klart høyere rate enn barn uten innvandrerbakgrunn. Forskerne kommenterer at «dette kan avspeile kulturelle forskjeller i barneoppdragelse og usikkerhet knyttet til grensesetting når problem oppstår i familien» (Kalve og Allertsen 2006: 32).

Når det gjelder barnevernlitteratur mer generelt, synes dette stoffet å være dominert av en bestemt barnevernsproblematikk som sannsynligvis er den mest vanlige. Dette er den form for omsorgssvikt som handler om foreldre som svikter eller abdiserer fra foreldrerollen, som ikke makter å være til stede for barna sine og følge dem opp. Det jeg savner er stoff om tilfeller der foreldrene er altfor nærværende, om man kan si det slik, der foreldrene bestemmer og kontrollerer for mye.¹¹ Disse foreldrene praktiserer noen normer og virkemidler som de selv og deres sosiale omgivelser oppfatter som legitime, men som i storsamfunnet – og til dels også norsk lov – vurderes som illegitime. Likeledes trenger vi en problematisering av hva som skjer om man bruker de samme strategier overfor foreldre som er «for mye til stede» i barnas liv som overfor de som er «for lite».

Lydighet og dydighet

Mitt hovedanliggende er som nevnt barnevernets tilbud til jenter som utsettes for en strengt patriarkalsk og autoritær oppdragelse. I resten av kapitlet ser jeg spesielt på slike saker. La meg begynne med å skissere et par caser.

Nisha har alltid visst hva en «dårlig jente» er, og hvor lite som skal til for å bli mistenkt for å være en. Blant de familiene Nishas foreldre omgås spiller det ikke så stor rolle hva en jente faktisk gjør; det er hva andre tror eller sier at hun driver med som teller. Nisha kjenner andre jenter med irakisk bakgrunn som får lov til å ha guttevenner, men for Nisha er det risikabelt bare å snakke med en gutt når andre ser det. For kan ikke det bety at de er kjæresten? I foreldrenes miljø skal det ikke mer til enn et lite rykte, før familiens ære er truet. Derfor er det best at noen passer på ugifte jenter, så de ikke blir mistenkt for noe, mener Nishas foreldre. Særlig er dette viktig nå når hun er kommet i tenårene, og etter at noen satte ut et rykte om at hun var observert sammen med en gutt. Den dagen var faren kjempesint; han fiket til henne flere ganger og stengte henne inne på rommet. Hittil hadde han aldri slått henne, men han hadde brukt vold mot de andre søsknene og mor, når de har vært «ulydige». Siden denne dagen får hun slag fra både far og mor hvis de er irriterte på henne. Faren eller storebroren kjører henne til og fra skolen hver dag, og hun vet at fetteren, som går en klasse under, har

¹¹ Jamfør Borchgrevinks diskusjon om «annerledes omsorgssvikt» i hennes skandinaviske kunnskapsstatus *Innvandring og barnevern* (1999).

fått beskjed om å følge med. Nisha elsker skolen, både fordi hun liker å lære og fordi hun kan være sammen med venninnene sine. Hun tilbringer mye tid hjemme, men får ikke alltid gjort leksene som hun vil. Mor er mye syk, og Nisha må lage middag og ordne huset. I tillegg faller ansvaret for lillebroren ofte på henne. Hun føler at hun er som en mor for ham. Når Nisha senere rømmer hjemmefra, fordi foreldrene vil tvinge henne til å gifte seg med en gutt fra opprinnelseslandet, er det særlig lillebroren hun savner. Generelt er det vanskelig å takle livet på den lille hybelen. Hun er jo vant til å ha folk rundt seg hele tiden.

Nawal var yngstejente og «gullungen» i familien. Hun bodde i et strøk med få andre minoritetsungdom og hadde mest etnisk norske venner. I fritiden drev hun sport og andre aktiviteter, og hun var vant til at moren gjorde alt husarbeidet hjemme. En dag da hun var 16 år møtte hun en dame som gratulerte henne med forlovelsen. Nawal skjønte ingenting. Da hun kom hjem viste det seg at moren, som var enke, hadde takket ja til et frieri fra en slektning, for å «reparere» dårlige familierelasjoner. Mor hadde vært under press, og nå presset hun Nawal. Da Nawal nektet ble alt galt. Plutselig kritiserte alle henne for å være blitt for «norsk», gå for trangt kledd og for å være en «dårlig jente». En av søstrene var verst, men alle søsknene sto på mors side. Nawal måtte gi fra seg mobilen og hun fikk ikke lov til å gå på skolen. Hun ble sperret inne i sitt eget hjem, men klarte til slutt å rømme med hjelp fra venner. Hun fikk etter hvert også hjelp fra barnevernet.

Dette er bare to eksempler på jenter som kommer i konflikt med familien rundt idealer om lydighet og dydighet.¹² Særlig Nishas historie viser at kontroll av jenters seksuelle ærbarhet står sentralt i det vi kan kalle en strengt patriarkalsk og kollektivorientert oppdragelse.¹³ Det handler om familier som praktiserer et autoritært og rigid kjønns- og generasjonshierarki, der unge, ugifte kvinner befinner seg nederst. Disse familiene legger stor vekt på å bevare og styrke sin sosiale anseelse i forhold til omgivelsene, en anseelse – ære – som forvaltes av familien som kollektiv. Alle familiemedlemmer har ansvar for å ivareta familiens og slektas ære, og eventuelle normbrudd slår derfor tilbake på hele familien. Kvinner bidrar framfor alt ved sin kyskhets, mens mannens bidrag særlig er knyttet til hans evne som forsørger og beskytter av familien, inkludert de kvinnelige medlemmenes ærbarhet. Ekteskapet er den eneste tenkelige ramme rundt seksualiteten, det vil i praksis si kvinners seksualitet. Det er mer akseptert at unge menn har sex før ekteskapet, men ikke med kvinnene de ønsker å gifte seg med.

Noen barnevernsaker gjelder jenter som frykter tvangsekteskap, men dette begrepet er en altfor snever merkelapp på en problematikk som først og fremst handler om kontroll av jenters seksualitet. Særlig når jentene kommer i puberteten iverksettes strenge regler og restriksjoner som sikter mot å bevare døtrenes seksuelle renhet. Hun må ikke bli eller bli oppfattet som en «dårlig jente». Kjæresteri er forbudt, og flere – som Nisha – får ikke lov til å ha guttevenner i det hele tatt. Kontrollen kan bestå i

¹² Casene er fiktive, men basert på data fra egen forskning.

¹³ Oppdragelse til lydighet og dydighet er en formulering som ofte brukes av organisasjonen Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF), se seif.no. Jeg synes det er en grei og forståelig betegnelse på det problemområdet jeg her er opptatt av.

strengt regler, overvåking, og sanksjoner ved brudd på normer, men også i frykt for potensielle reaksjoner. Jenter som bryter reglene eller mistenkes for det, kan bli utsatt for et bredt spenn av fysiske og psykiske krenkelser, inkludert trusler, trakassering og vold. Den mest alvorlige volden omfatter drap og press til selvmord. Langt flere blir utsatt for trusler om og reell utestengning fra fellesskapet, en «emosjonell utpressing» som består i at foreldrene appellerer til jentas lojalitet til familien, advarer om at hennes oppførsel vil skade familiemedlemmers helse og så videre. Gutter er også berørt, direkte og indirekte, men det er særlig jenter som er utsatt for direkte og omfattende kontroll, og for de mest alvorlige sanksjonene. Dette kan bety at situasjonen oftere settes på spissen for jenter, slik at de i større grad enn gutter blir tvunget til å ta stilling til foreldrenes normer, og dermed oftere gjør opprør. En annen gruppe er unge som blir utsatt for kontroll og tvang på grunn av sin seksuelle legning.¹⁴

Disse familiene har gjerne bakgrunn fra regioner som preges av sterkere patriarkalske og kollektivistiske verdier enn Norge, som Sør-Asia, Midtøsten og Nord-Afrika. Men oppdragelse til lydighet og dydighet kan også assosieres med ulike religiøse miljøer i den norske majoritetsbefolkningen. Blant annet viser Redd Barnas arbeid med utbrytere fra religiøse sekter at sosial kontroll og lojalitetspress er vanlig i flere miljøer. Her trenger vi imidlertid mer kunnskap.¹⁵

I lys av det som allerede er sagt om overgeneralisering, er det viktig å slå fast at slett ikke alle familier med bakgrunn fra de landene vi her snakker om, praktiserer det jeg kaller et autoritært og rigid kjønns- og generasjonshierarki. Noen foreldre er mer liberale og fleksible enn andre, og i flere familier forhandler barn og voksne seg fram til kompromisser.¹⁶ For eksempel kan jenter i familier som verdsetter utdanning bruke studier som brekkstang for å flytte hjemmefra. Noen foreldre vil også i større grad enn andre motstå det sosiale presset fra slekt og andre nettverk i minoritetsgruppen. Kontrollen av jentene er ikke bare et familie- og slektsanliggende, men angår større sosiale nettverk. Gruppens kontroll er blant annet motivert av frykten for eksempelets makt – at unge kvinner som gjør opprør vil inspirere andre til å gjøre det samme. Derfor er det viktig å iverksette sanksjoner mot både ungdommer og foreldre som bryter grenser, særlig i form av sladder og utestengning. Et grunnløst rykte kan – som Nishas foreldre vet – være like ødeleggende som et «begrunnet», så lenge det er sosialt virksomt ved at jenta og hennes familie får en «plett» i andres øyne.

Som de to casehistoriene viser, kan jentene det her er snakk om ha hatt ganske ulike oppvekster før konflikt med foreldrene oppstår. I noen familier, som i Nishas, er kontroll og vold vanlig gjennom hele barnets oppvekst, mens den i andre først inntreffer når den unge begynner å utfordre foreldrenes

¹⁴ Se Bremer m.fl. 2006 for mer kunnskap om unge som utsettes for æresrelatert vold og undertrykking, samt erfaringer fra psykososialt arbeid med problematikken.

¹⁵ Her vil det være relevant å se på resultatene fra et pågående prosjekt ved Nasjonalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress: «Religiøs sekterisme og avhopperproblematikk» ved forsker Audhild Skoglund. Prosjektet ferdigstilles i 2008.

¹⁶ Se Bredal 2006 for en analyse av ulike måter å praktisere arrangerte ekteskap på, og eksempler der den unge og foreldrene finner felles løsninger. I Bredal og Skjerven (2007) diskuteres omfang av tvangsekteskap og autoritær oppdragelse.

grensesetting. Hva som regnes som grenseoverskridende atferd vil variere mellom familier/slektskapsgrupper og innad i minoritetsgrupper. Tilsvarende vil det være ulike ting som utløser den unges opprør. For noen handler det om at de blir mer bevisst på og kritisk til foreldrenes normer med alderen. For andre kan det være foreldrenes atferd som endrer seg. At moren forlovet bort Nawal bak hennes rygg kom totalt overraskende på Nawal, og det gjorde det også da moren ikke tok hensyn til yngstedatterens protester. Flere foreldre blir strengere etter hvert som jentene kommer i puberteten, fordi truslene mot hennes ærbarhet da blir mer konkrete. Når jentene får kontakt med hjelpeapparatet, er det ofte fordi de opplever at kontrollen har blitt uutholdelig eller fordi det har oppstått en situasjon der de frykter at noe konkret skal skje. Det kan også være en helsesøster eller andre som bekymrer seg for jenta, men vi vet at minoritetsjenter i større grad enn andre tar direkte kontakt med barnevernet. Et typisk eksempel er jenta som har overhørt foreldrene snakke sammen om giftermål, eller hun mistenker at noe skal skje i forbindelse med en ferie til opprinnelseslandet.

I Sverige har denne problematikken fått betegnelsen *æresrelatert vold og undertrykking*. Det kan diskuteres hvor fruktbar denne begrepsfestingen er, og det er da også gjenstand for stor diskusjon (Borchgrevink 2004; Eldén 2003; Jensen m.fl. 2006; Welchman og Hossain 2005; Wik m.fl. 2005). Flere mener at begrepet æresrelatert «kulturaliserer» denne formen for vold og bidrar til at den behandles som noe helt annet enn øvrig vold mot kvinner i nære relasjoner, noe som både kan bety en *overfokusering* på æresrelatert vold og en *marginalisering*. Jeg deler denne skepsisen, og mener generelt at alle former for vold i nære relasjoner bør ses i sammenheng. Samtidig mener jeg det er behov for å begrepsfeste noen spesifikke aspekter og utvikle noen spesielle tiltak i forhold til ulike former for vold mot kvinner, inkludert vold og kontroll av unge, ugifte kvinner i strengt patriarkalske og kollektivorienterte familier. Mitt ståsted er at jo bedre slik vold blir integrert i politikk- og kunnskapsfeltene «vold mot kvinner i nære relasjoner» og «vold og overgrep mot barn», jo mindre problematisk er det å snakke om æresrelatert vold. For øvrig tror jeg *kontroll* er et ord som er godt å «tenke med».¹⁷

Et barnevern for minoritetsjenter som lever med kontroll

Hvilke hensyn må et kultursensitivt barnevern ta i slike saker? Hva er spesifikt, og hva er mer generelt?

Jeg har allerede vært inne på spenningen mellom barnevernets regel om barnets beste på den ene siden og foreldres rettigheter på den andre. Barnets beste kan også komme i konflikt med normen om å prøve ut tiltak på lavest mulig nivå.¹⁸ Dette er spenninger som potensielt gjelder i alle barnevernets

¹⁷ Se Skogøy (2008) for en diskusjon om forskjeller og likheter med ulike former for vold.

¹⁸ «Et overordnet prinsipp for barnevernets arbeid er at tiltak som settes i verk skal være til barnets beste. Hvis barn og foreldre har motstridende interesser, er det derfor hensynet til barnet som er avgjørende. Dette er nedfelt i barnevernloven. Barnevernet skal likevel alltid prøve å få foreldrene til å samarbeide om de tiltak som planlegges.» «Er det mistanke om grov omsorgssvikt eller mishandling, kan man imidlertid fjerne

saker, men får en ekstra «omdreining» i saker der unge minoritetskvinner gjør opprør mot lydighet og dydighet. Barnevernet plikter generelt å informere foreldrene når de setter i gang en undersøkelse. Dette gir åpenbart noen utfordringer i saker der foreldrene kan være direkte farlige for barnet, ved at de enten fører barnet ut av landet eller utsetter det for vold hvis de får vite at barnevernet er koblet inn. I slike saker vil det å informere foreldrene om at undersøkelse igangsettes, i seg selv utløse behov for akutt plassering utenfor hjemmet. Barnevernets informasjon til foreldrene vil altså være direkte årsak til at barnets problem og trusselbildet, eskaleres betraktelig. Her er det likhetstrekk med incest-saker, der det er fare for bevisforspillelse, for gjentatte overgrep og for at foreldrene presser barnet til å endre forklaring, men det er også forskjeller. Uansett, å informere om at det settes i gang en undersøkelse innebærer en direkte påvirkning av den situasjonen som skal undersøkes. Ved at foreldrene får vite at barnevernet er involvert, vil det ikke bare være snakk om å undersøke hvor alvorlig situasjonen er for barnet, men om at undersøkelsen i seg selv vil gjøre situasjonen mer alvorlig. Dette gjør det problematisk, for ikke å si farlig å følge regelen om barnevernets trinnvise inngang i saker, der man skal gripe inn på lavest mulig nivå og først prøve ut tiltak i hjemmet. Barnevernets trusselvurdering kan ikke bare handle om det som har skjedd så langt i familien, men man må se sin egen befatning med saken som en del av trusselbildet. I Sverige argumenteres det fra barnevernfaglig hold for at man i langt større grad bør benytte seg av muligheten til å innhente informasjon *før* foreldrene underrettes.¹⁹ Kanskje bør det også i Norge vurderes om det innenfor nåværende lovverk er større manøvreringsrom enn det mange synes å tro.

Et annet spesifikt trekk, er at kontrollen og volden mot jentene er kollektiv og transnasjonal. Det er ikke bare foreldre og slektninger bosatt i Norge som begrenser og disiplinerer henne; jentas ærbarhet er et anliggende for et bredt slektsnettverk med medlemmer i mange land. Ofte vil slektas eldste mannlige medlemmer ha stor innflytelse, og de bor gjerne i opprinnelseslandet. Det er også gjerne der foreldre og slekt ønsker å finne en partner til barnet. Når barnevernet skal vurdere omsorgssituasjonen til barnet, er det derfor ikke tilstrekkelig å vurdere forholdene i kjernefamilien. Man må ta høyde for at foreldrene står under press fra og samarbeider med slektninger her og i andre land, og man må framfor alt vurdere muligheten for at foreldrene tar barnet ut av landet, for å unngå barnevernets inngripen. At familien forsvinner fysisk er selvsagt mulig i alle saker, men for minoritetsfamilier ligger det allerede føringer som styrker denne risikoen. Transnasjonale slektsnettverk tilsier også at familien har flere praktiske ressurser å spille på. En trusselvurdering må derfor strekke seg utover nasjonalstatens grenser. Et eksempel på tiltak som tar slike hensyn, vil være å be politiet ilegge utreiseforbud og inndra familiemedlemmers pass.

barnet med det samme. Men dette er et unntak, hovedregelen er at man først skal prøve med tiltak i samarbeid med foreldrene.» Kilde: Barne- og likestillingsdepartementet «Barnevernet – til barnets beste» Q-0801: http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/veiledninger_brosjyrer/2001/Barnevernet---til-barnets-beste.html?id=87701.

¹⁹ Se for eksempel «Socialtjänsten i Lärjedalens arbete med unga flickor och kvinnor utsatta för hedersrelaterat våld».

De fleste jenter vil ha høy terskel for å be om hjelp, og særlig for å involvere barnevernet allerede i undersøkelsesfasen, er det mer enn sannsynlig at jenta blir usikker på om hun har gjort det riktige, at hun vil skifte mening og angre underveis. Kanskje vil hun også aktivt be barnevernet trekke seg ut, enten i den tidlige fasen eller etter plassering. «Hva gjør vi når jenta sitter der med advokaten sin og forlanger å reise hjem?» Dette retoriske spørsmålet stilte en erfaren barnevernarbeider i et intervju (Bredal og Skjerven 2007). Hun hadde opplevd flere saker der jenta gjorde helomvending, bedyret at hennes tidligere historie var sterkt overdrevet og at hun bare ville hjem igjen til familien. «Kanskje trenger vi en ordning der jenta kan få en time-out i forhold til de umulige valgene hun står i», sa den samme informanten. Hun tenker seg at det i hvert fall gis mulighet til å gjennomføre undersøkelsen uten at jenta kan forhindre det.

Sikkert er det at man ved forberedelse av sak om omsorgsovertakelse, må vurdere risikoen for at jentas ambivalens og skyldfølelse vil få henne til å trekke tilbake det hun har fortalt. Men viktigst av alt, er at plasseringsstedet aktivt går inn for og settes i stand til å hjelpe jenta å bearbeide disse følelsene, slik at hun ikke ender opp med å bagatellisere sin motstand mot kontrollen. Framfor alt trenger jenta tid til å hente seg inn og å finne sin egen vilje. En viktig hjelp i så måte, er at barnevernet eller andre følger opp familien. Hvis jenta vet at foreldrene har noen som støtter dem og hjelper dem til å forstå at hun ikke vil dem vondt, kan det i seg selv gjøre skyldfølelsen mindre. Særlig er det viktig å følge opp søsken; for det første for å sikre at de ikke blir utsatt for sanksjoner eller selv forsøker å kompensere for søsterens normbrudd. For det andre for å forklare også dem at søsteren ikke har forlatt eller sveket dem.

Familieråd er en metode som blir stadig mer populær i barnevernet. Tilnærmingen forklares blant annet slik:

Familieråd er et organisert møte hvor familien sammen med slekt og nettverk søker å finne svar på barnevernets bekymring. (...) De prosedyrene for beslutninger som denne modellen legger til rette for, skal sette familien i best mulig stand til å løse problemene rundt barnet. Hensikten er å fokusere på ressurser og trekke inn den utvidede familien slik at de kan bruke sin kunnskap om barnet og foreldrene til å utforme fornuftige tiltak. Et hovedmål er å styrke familiens ansvarsfølelse overfor barnet.²⁰

Det kan være flere årsaker til at metoden fenger. Sentralt i verdigrunnlaget ser det ut til å være et ønske om å utfordre og oppveie myndighetenes og ekspertenes makt, med en fokusering på «egne ressurser». Skeptikere har blant annet påpekt at budsjetttinnstramminger kan gjøre det attraktivt å overlate mer ansvar til slekt og venner. Her er jeg mest opptatt av hvordan man forstår relevansen av familieråd i forhold til minoritetsfamilier. Det ser ut til at meningene er delte. Noen vil hevde at metoden er spesielt egnet i slike saker. Grupper der slektskap har en sterk stilling har jo nettopp tradisjoner for å stille opp for hverandre og løse problemer gjennom «intern» mekling. Denne argumentasjonen er i tråd med posisjon 1 som ble presentert over. Andre vil framheve at slike

²⁰ Fra hjemmesiden for NOVA-prosjektet «Nasjonal satsing for utprøving og evaluering av familierådslag»: <http://www.nova.no/index.gan?id=671&subid=0>.

tradisjoner og normer tilsier at familieråd er spesielt uegnet, for ikke å si farlig, i saker som handler om minoritetsjenters opprør. Altfor mange barnevernarbeidere har latt seg lure av tilsynelatende velmenende slektninger som tilbyr seg å ta seg av jenter som ikke holder ut hjemme, vil disse aktørene hevde. Man forstår ikke at jentas normbrudd rammer hele slekta, og at sanksjoner ofte iverksettes av et kollektiv. Ved å bruke familieråd legger man seg tett opp til noe som i realiteten vil kunne være en familiedomstol. Med andre ord, man kan ikke bruke en metode som søker «å styrke familiens ansvarsfølelse overfor barnet» når barnets problem er at denne ansvarsfølelsen allerede er for sterk. Tilsvarende vil disse kritikerne problematisere lovverkets krav om å vektlegge kulturell og religiøs kontinuitet når man finner fosterhjem til et barn med minoritetsbakgrunn. Hvis en jente har gjort opprør mot foreldrenes kulturelt og religiøst begrunnede kontroll og regler, må man plassere henne hos en fosterfamilie som aksepterer og forstår dette ønsket om å bryte «kontinuiteten». Formuleringen «kulturell og religiøs kontinuitet» vekker i det hele tatt en del spørsmål rundt forståelsen av kultur som enhetlige og statiske «pakker». Det er ikke gitt at en ung norskpakistaner ønsker å videreføre de normer og verdier som foreldrene anser som «sin kultur».

Å problematisere den unges behov for og ønske om kulturell kontinuitet er imidlertid ikke det samme som å hevde at disse jentene «bare ønsker å være norske», og må behandles som «en vanlig norsk jente», hva nå det er. En viktig utfordring er å hjelpe minoritetsbarn til å finne sin egen kulturelle tilhørighet, sin egen måte å være lik og forskjellig på. Ellers kan det lett framstå som om det virkelig er slik som flere foreldre, og også mange etnisk norske stemmer, vil ha det til: At de står overfor et entydig verdivalg, mellom «norske» verdier og opprinnelseslandets. Motstanden mot foreldrenes kontroll og overgrep kan – både for jentene og for de som støtter dem – lett bli til en total motstand mot alt foreldrene og minoritetsgruppen står for, og i siste instans ramme barnet selv. De som møter barnet på institusjoner og i fosterhjem må være forberedt på å hjelpe barnet med å sortere følelser og tenke alternativt omkring identitet og tilhørighet, slik at de ikke trenger å avskrive hele familiens kulturarv for å ta et oppgjør med kontroll og undertrykking. Ikke minst er det viktig å framheve at en kulturarv aldri er noe entydig, men hele tiden skapes og strides om. Barn og ungdom må anerkjennes som aktive medskapere av de verdier og kunnskaper som kalles kultur (Lidén 2005). Et illustrerende eksempel kan være Fatima, som jeg kjenner fra egen forskning. Hun slet med å stå imot et intenst psykisk press fra faren som ville at hun skulle gifte seg med en mann han hadde funnet. Hans viktigste pressmiddel var at hun sviktet sin familie og sin muslimske og pakistanske kultur når hun brakte skam over hele slekta på denne måten, og ikke innordnet seg farens definisjon av deres felles beste. I hans øyne var hun en fornorsket jente som bare tenkte på seg selv og forrådet det fellesskapet som hadde gitt henne så mye. Farens appeller til kulturelle verdier var effektive fordi dette var verdier Fatima hadde innforlivet, fordi hun nettopp ikke var «blitt norsk» i den betydning faren la i det. Men presset ble lettere å bære da hun fikk hjelp til å omdefinere farens beskyldninger, slik at det var han som framsto som egoisten. Det var han som sviktet fellesskapsverdiene ved å sette alt inn på å tvinge Fatima til å gi etter for hans planer og ønsker. Fatima fikk da også etter hvert støtte fra både sin

mor og brødre for at hun ikke trengte å gjøre som faren ville. Hun gikk sin egen vei uten å måtte gi avkall på familiesamholdet som var så viktig for henne.

Avsluttende kommentarer

I det siste har det vært mye snakk om «flerkulturelt barnevern». Diskusjonen går fortsatt mellom dem som hevder det har vært altfor mye fokus på kultur, og de som hevder det motsatte. Selv tror jeg at det har vært for mye og for lite fokus på kultur på samme tid. Det har vært for mye løst snakk om å ta hensyn til kultur og altfor mye av snakket har vært preget av «kultur som overgeneralisering». Samtidig er bevisstheten om hva kulturforskjeller betyr i praktisk barnevern fortsatt for liten. Ikke minst gjelder dette i saker om minoritetsjentes opprør mot vold og undertrykking. Jeg mener barnevernets tilbud må tilpasses disse jentenes spesifikke situasjon for at det skal være likeverdig. Videre er jeg overbevist om at det er fullt mulig – og helt nødvendig – både å fokusere på kultur, klasse og rasisme, så vel som kjønn. «Flerkulturell kompetanse» må innebære å kunne vurdere *når* kulturell forskjell er relevant. Dels handler det om å kjenne igjen kulturspesifikke trekk ved barns problemer, inkludert å se problemer i etnisk norske familier som kulturbetingede, dels om å anerkjenne barna som kulturbærere og -skapere. Et kultursensitivt og antirasistisk barnevern må bygge på en analyse som inkluderer flere maktrelasjoner – *både* mellom majoritet og minoritet, og minoriteter i minoriteten.

Litteratur

- Andenæs, Agnes (2004). Hvorfor ser vi ikke fattigdommen? Fra en undersøkelse om barn som blir plassert utenfor hjemmet. *Nordisk Sosialt Arbeid*. Nr 1: 19–33.
- Barne- og familiedepartementet (2005). *Strategi mot seksuelle og fysiske overgrep mot barn (2005–2009)*.
- Barne- og likestillingsdepartementet (2006). *Rutinehåndbok for barneverntjenesten i kommunene*.
- Barne- og likestillingsdepartementet (2008). «Barnevernet – til barnets beste» Q-0801: www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/veiledninger_brosjyrer/2001/Barnevernet---til-barnets-beste.html?id=87701.
- NOU 2000: 12. *Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*.
- NOVA. «Nasjonal satsing for utprøving og evaluering av familierådslag». NOVA-rapport: www.nova.no/index.gan?id=671&subid=0.
- Borchgrevink, Tordis (1999). Innvandring og barnevern. I: Brekke, J.P. (red.). *Barn og unge med innvandrerbakgrunn. En nordisk kunnskapsoversikt*. København, Nordisk ministerråd. TemaNord 1999: 535.
- Borchgrevink, Tordis (2004). *Dishonourable integration: between honour and shame*. AMID Working Paper Series 36. Aalborg: Academy for Migration Studies in Denmark: www.amid.dk/pub/papers/AMID_36-2004_Tordis_Borchgrevink.pdf.
- Bredal, Anja (2006). «Vi er jo en familie». *Arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiater*. Oslo: Unipax.

- Bredal, Anja og Lill Salole Skjerven (2007). *Tvangsekteskapssaker i hjelpeapparatet. Omfang og utfordringer*. Senter for kvinne- og kjønnsforskning, Universitetet i Oslo. Kun publisert på nett: http://www.stk.uio.no/til_nedlasting/Rapport_Anja%20Bredal.pdf.
- Bremer, Sevil, Monica Brendler-Lindqvist og Björn Wrangsjö. (2006). *Ungdomar och hedersrelaterat våld. Om transkulturellt behandlingsarbete*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Bunkholdt, Vigdis og Mona Sandbæk (2008). *Praktisk barnevernarbeid*, 5. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eldén, Åsa (2003). *Heder på liv och död: våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder*. Avhandling. Uppsala: Uppsala universitet.
- Eriksen, Thomas Hylland (1998). *Små steder – store spørsmål. Innføring i sosialantropologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fuglerud, Øyvind og Thomas Hylland Eriksen (red.) (2007). *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*. Oslo: Pax forlag.
- Jensen, T.G., G. Schmidt, K.N. Jareno og M. Roselius (2006). *Indsatser mod æresrelateret vold. En undersøgelse af indsatsen i seks europæiske lande*. Socialforskningsinstituttet: 06:23 (kun netpublikation): www.sfi.dk/sw44458.asp.
- Kalve, Trygve og Linda Allertsen (2006). *Innvandrerbarn i barnevernet 20 04*. Rapport 2006/19. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Lidén, Hilde (2005). *Mangfoldig barndom. Hverdagkunnskap og hierarki blant skolebarn*. Oslo: Unipax.
- Phillips, Anne (2007). *Multiculturalism without Culture*. Princeton: Princeton University Press.
- Schlytter, Astrid (2004). *Rätten til själv att välja. Arrangerade äktenskap, kön och socialt arbete*. Stockholm: Studentlitteratur.
- Sjöblom, Yvonne (2002). *På väg ut. När ungdomar rymmer och kastas ut hemifrån – ur socialtjänstens perspektiv*. Stockholm: Stockholms universitet. Institutionen för socialt arbete. Socialhögskolan.
- Skogøy, Elin (2008). *Arbeid med voldsutsatte kvinner med minoritetsbakgrunn. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress*. www.nkvts.no/bibliotek/Publikasjoner/BokerRapporterNotater/Veileder_VoldsutsatteKvinner_Minoritetsbakgrunn.pdf.
- Skytte, Marianne (2008). *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. 2. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Welchman, Lynn og Sara Hossain (red.) (2005). *'Honour' Crimes, Paradigms and Violence Against Women*. Zed Books: London.
- Wik, Gustav, Karen Galta og Siri Lerstøl Olsen (2005). *Mord – selvmord i nære relasjoner*. Universitetsforlaget: Oslo.
- Wikan, Unni (2001). *Generous Betrayal: Politics of Culture in the New Europe*. Chicago: University of Chicago Press.